

Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Hak ve Sorumluluk Bilinci ile Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişki*

The Relationship between the Digital Rights and Responsibility Awareness and Social and Emotional Learning Skills of Secondary School Students**

Hakan ÖNGÖREN, Sorumlu Yazar, Dr. | Corresponding Author, PhD.
Emniyet Genel Müdürlüğü, İstanbul / Türkiye. | General Directorate
of Security, Istanbul / Türkiye
ongorenhkn@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3142-8184>

Ali YILMAZ, Prof. Dr. | Professor
Marmara Üniversitesi, İstanbul / Türkiye. | Marmara University,
Istanbul, Türkiye
ayilmaz@marmara.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1810-943X>

ISSN: 1303-880X
e-ISSN: 2667-7504
<http://ded.dem.org.tr>

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 22.07.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 26.10.2023

Yayın Tarihi / Published Date: 25.12.2023

Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.

Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Öngören, H. & Yılmaz, A. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Hak ve Sorumluluk Bilinci ile Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21 (46), 399-423.

<https://doi.org/10.34234/ded.1331264>

Çıkar Çatışması / Competing Interests:

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler. / The authors declare that they have no competing interests.

Yazar Katkıları / Author Contributions:

ÖNGÖREN, H. (%60), YILMAZ, A. (%40)

1 Araştırma Marmara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu 12.04.2023 tarih ve 238169 sayılı onayıyla gerçekleştirilmiştir.

2 The research was conducted with the approval of the Marmara University Educational Research and Publication Ethics Committee, dated April 12, 2023, numbered 238169.

Öz: Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda belirlenen çalışma grubu İstanbul ili Kartal ilçesindeki ortaokullarda yedinci ve sekizinci sınıflarında öğrenim gören 380 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı olarak dijital vatandaşlık ölçeği ve sosyal ve duygusal öğrenme ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler araştırmanın amacına yönelik olarak tarama ve betimsel ilişkisel/korelasyonel desenle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyinin artması ile sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin de arttığı tespit edilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile yaş ve cinsiyet değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunurken sınıf düzeyi değişkeni arasında anlamlı ilişki olmadığı saptanmıştır. Araştırma sonuçları kapsamında öğrencilere dijital hak ve sorumluluklarının yanı sıra sosyal ve duygusal öğrenme bilincinin de önemini anlatan eğitimler vermenin öğrencilere dijital beceri kazandırma noktasında faydalı olacağı tavsiyesinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Hak ve Sorumluluk, Ortaokul Öğrencileri, Sosyal ve Duygusal Öğrenme.

&

Abstract: In this study, the relationship between secondary school students' awareness of digital rights and responsibilities and their social and emotional learning skills was investigated. The study group registered to these rules consisted of 380 students studying in the seventh and eighth grades of secondary schools in Kartal district of Istanbul. Digital citizenship scale and social and emotional learning scale were used as data collection tools. The data obtained within the scope of the research were analyzed with scanning and descriptive relational/correlational design. According to the results of the research, as secondary school students' awareness of digital rights and responsibilities increased, their social and emotional learning abilities also increased. While there was a significant relationship between secondary school students' digital rights and responsibilities awareness, and social and emotional learning skill level, and age and gender variables, there was no significant relationship between the grade level variable. Within the scope of the research results, suggestions were

made that providing trainings that explain the importance of social and emotional learning awareness as well as digital rights and responsibilities to students would be beneficial in terms of providing students with digital skills.

Keywords: Digital Rights and Responsibility, Secondary School Students, Social and Emotional Learning

(The Extended Abstract is at the end of the article)

Giriş

İnternet, insanlık tarihi içerisinde ve insan yaşamı üzerinde kritik etkilerde bulunmuştur. Günümüzde internet, insan yaşamı, psikolojisi ve eğitimi alanında vazgeçilmez bir unsur haline gelmiş ve insanlara kendilerini rahatlıkla ifade etme olanağı sunmuştur. İnternetin, herkes tarafından kendini ifade edebildiği bir mecra olmasıyla birlikte söz konusu ifade özgürlüğünün başkalarının kişisel haklarının ihlali konusunda denge kurmanın önemli olduğunu da bizlere göstermiştir. Zira kişisel hakları koruma altında olmayan kullanıcılar için internet kullanımı hak ihlalinin muhtemel olduğu riskli ortamlar yaratmaktadır. Bu sebeplerden dolayı da insanların dijital ortamda sahip olduğu hak ve sorumlulukları bilmeleri günümüzde dijital dünyanın bir gerekliliği haline gelmiştir. Ribble (2015) dijital hak ve sorumlukları, dijital dünyaya uzanan özgürlükler olarak tanımlamış ve herkesin dijital ortamda kendini özgür bir şekilde ifade edebilecek haklara sahip olması gerektiğini ve bu durumun engellenemeyeceğini ifade etmiştir. Bu görüşe karşın Maréchal (2015) da dijital hak ve sorumluluk ile ilgili olarak dijital teknolojilerin kullanım alanının birtakım hukuki çizgilerle düzenlenerek sınırlandırılmadığı zaman hak ihlallerinin yaşanmasının olası olduğunu belirtmiştir. Bu iki değerlendirmenin ortak noktasında yer alan Orbik ve Zozul'akova (2019), da dijital ortamda kişilerin hak ve sorumluluk bilinci ile herkesin hakkına saygı göstererek yasal çerçevede hareket etmeleri gerektiğini savunmuştur.

Ülkemizde ilk defa 2014 yılında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) ve Yeşilay işbirliğinde gerçekleşen Bilinçli İnternet Kullanımı ve Teknoloji Bağımlılığı Çalıştayı'nda Dijital Hak ve Sorumluluklar Çalışma Grubu'nun ortaya koymuş olduğu raporda dijital ortamlardaki hak ve sorumluluklar ile ilgili birtakım başlıklar altında çeşitli fikirler bir araya getirilmiştir. Buna göre dijital hak ve sorumluluklar çerçevesinde ele alınan temel unsurlar belirlenmiş ve dijital hak ve sorumluluklar kişiler ve kurumlar bazında ayrılarak bu konuda yaşanan sorunlar ve nedenleri belirtilmiştir

(Bilişim Teknolojileri Kurumu, 2014). Bilinçli İnternet Kullanımı ve Teknoloji Bağımlılığı Çalıştayı raporundan sonra da dijital hak ve sorumluluklar ile ilgili özellikle dijital vatandaşlık başlığı altında araştırmalara ağırlık verilmeye başlanmış ve 2018 yılından itibaren yürürlüğe giren Sosyal Bilgileri Öğretim Programı (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018a) ve yine aynı dönemde yürürlüğe giren Teknoloji ve Tasarım Dersi Öğretim Programlarına (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018b) göre verilen eğitimin amaçları arasında “matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler” başlığı altında öğrencilerde bulunması gereken (anadilde iletişim, yabancı dilde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik ve kültürel farkındalık ve ifade) yetkinliklerden söz edilmeye başlanmıştır.

Literatür incelendiğinde dijital hak ve sorumluluk bilinci konusunun dijital vatandaşlık ile ilgili yapılan araştırmalarda alt boyut (dijital etik, dijital ahlak, dijital sağlık, dijital hak ve sorumluluk vs.) olarak ele alındığı görülmektedir (Abdelhadi ve Arouri, 2022; Akduman ve Karahan 2022; Aldemir, 2020; Arcagök, 2020; Elmalı vd., 2020; Goggin vd., 2017; Görmez, 2016; Hawamdeh vd., 2022; Karaduman ve Öztürk, 2014; Pangrazio ve Sefton-Green, 2021; Pua’at ve Yunus, 2023; Wood vd., 2010). Buna göre kimi araştırmalar incelendiğinde bireylerin dijital alanda hak-sorumluluk algısı konusunda belli bir düzeyde olması gerektiği vurgusu yapılmıştır (Görmez, 2016; Karaduman ve Öztürk, 2014; Pangrazio ve Sefton-Green, 2021). Kimi araştırmalarda ise dijital alanda hak ve sorumluluk bilinci ile ilgili eğitimin temel eğitim seviyesinde iken verilmeye başlanması gerektiği ve bu konuda gerek eğitim programı tasarlayıcılarının gerekse de öğretmenlerin dijital hak ve sorumluluk ile ilgili gerekli bilgi, beceri ve duyarlılığa sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (Hawamdeh vd., 2022; Vatandaş, 2021; Ünal, 2019).

Yıldırım (2020) araştırmasında ortaokul düzeyindeki çocukların genel çoğunluğunun dijital hak ve sorumluluklarını bildiğini belirtmektedir. Ayrıca bazı araştırmalarda da temel eğitim seviyesindeki öğrencilere dijital hak ve sorumluluk bilincinin etkili bir şekilde anlatılması için öncelikle öğrencilerde farkındalık duygusunun ortaya çıkarılması ve bu konuda bilincin oluşması gerektiği ifade edilmiştir (Abdelhadi ve Arouri, 2022; Elmalı vd., 2020; Wood vd., 2010). Bu bağlamda kişide farkındalığın oluşmasının en etkili kişisel gelişim aşaması olduğunu savunan Brown ve ark. (2007) farkındalığı uyanık ve canlı bir dikkatle neticeleyen aralıksız yalın dikkatin işlenmesi olarak tanımlamıştır. Van Dam vd. (2010) farkındalık ile ilgili olarak kişinin bireysel durumu ve toplumun durumunu öz

iradesiyle bilmesinin önemli olduğunu belirterek bundan dolayı da insan yaşamı içerisinde sosyal ve duygusal öğrenmenin önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir.

Sosyal ve duygusal öğrenme ile ilgili olarak Astington ve Jenkins (1995) başka kişilerin duygu ve düşüncelerinin idrak edilmesiyle ortaya çıktığını ve farklı perspektiflerle bir arada olabilmeyi, pozitif bir ortam içerisinde grup halinde çalışabilmeyi kısaca olumlu sosyal davranışlar sergilemeyi ifade ettiğini belirtmiştir. Sosyal ve duygusal öğrenmenin bir beceri olarak geliştiğini ve sosyal ve duygusal öğrenmenin de önemli bir parçası olduğunu belirten Durualp (2014) ve Totan (2011) da sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip bireylerin ortak görüş ve uygulama birliğine sahip olabildiğini açıklamıştır. Zins vd. (2007) ortaokul düzeyinde verilmekte olan sosyal ve duygusal beceri eğitimi ile öğrencilere sosyal ve duygusal öğrenme becerisi ile birlikte öz-farkındalık, ilişki-yönetimi becerisi ve sorumluluk alarak karar verme konusunda becerileri geliştirerek öğrencilerin akademik başarılarının desteklendiğini açıklamıştır. Nitekim Lovett ve Sheffield (2007) öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme becerisinden yoksun olması durumunda yetişkinlik döneminde saldırgan davranışlar sergilemeye eğimli olduklarını belirtmiştir. Temel eğitim seviyesindeki öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme düzeylerinin bilinmesi önemli bir husus olduğu için öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme becerilerini çeşitli değişkenler açısından ele alan araştırmalar mevcuttur (Akçaalan, 2016; Aksoy, 2020; Durualp, 2014, Kabakçı ve Korkut, 2008; Özcan, 2021; Totan, 2018; Zins vd., 2007). Söz konusu araştırmalarda öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme düzeylerinin yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, aile gelir durumu, anne-baba eğitim durumu vs. değişkenler düzeyinde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Buna göre Durualp (2014) kızların sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeylerinin erkeklere göre daha iyi durumda olduğunu ayrıca sosyal farkındalık düzeyinin sınıf seviyesi arttıkça düştüğünü belirtmektedir. Aksoy (2020) da kızların sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile erkeklerin sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark oluşmadığını, öğrenciler arasında sınıf seviyesi arttıkça sosyal ve duygusal öğrenme düzeyinin arttığını açıklamaktadır. Bu duruma göre sosyal ve duygusal öğrenme düzeyinin öğrenciler arasında çeşitli değişkenler düzeyinde incelenmesinin ve önceki araştırmalarla karşılaştırılmasının önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Temel eğitimin önemli bir parçası olan ortaokul öğrencilerinin, dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin bilinmesi gerek akademik başarı gerekse de toplumsal yaşama uyum sağlama noktasında durum

tespiti yapma adına önem arz etmektedir. Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisinin birbirlerini yordayıp yordamadıkları incelenmeye çalışılmıştır. Zira kuramsal açıdan ele alındığında ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerini birlikte ele alan araştırmalara rastlanılmamış bu araştırmayla birlikte literatürdeki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmadan elde edilen sonuçların öğrencilerin sergiledikleri dijital davranış ihlali durumunda karşılaşılabilecek risklerin ciddiyeti hakkında bilgi sahibi olması ve buna yönelik alınacak tedbirlerin bilinmesi adına katkı sunması beklenmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki araştırma soruları geliştirilmiş ve cevap aranmıştır;

1. Ortaokul öğrencilerinin sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenleri dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasında anlamlılık bulunmakta mıdır?
2. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyi ile sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri arasında anlamlılık bulunmakta mıdır?
3. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi birbirini yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin ne düzeyde olduğu genel tarama modeli ile incelenmiştir. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediği nedensel karşılaştırma modeliyle incelenmiştir. Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerileri, sınıf, yaş ve cinsiyet değişkenleri tarafından anlamlı bir biçimde yordanıp yordanmadığı da betimsel ilişkisel/korelasyonel modelle saptanmaya çalışılmıştır. Genel tarama modeli, araştırma grubundaki öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri hakkında bizlere bilgi sunması için tercih edilmiştir. Nedensel karşılaştırma modeli, değişik grupların

dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin olası sebeplerini tespit etmek maksadıyla kullanılmıştır. Betimsel ilişkisel/korelasyonel model kullanılarak dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerileri üzerinde doğrudan etkide bulunabilecek değişkenlerin saptanması amacıyla kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2015; Spanos vd., 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu araştırmacının Kartal ilçesinde ikamet etmesi nedeniyle İstanbul ili Kartal ilçesinde eğitim görmekte olan 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Okulların belirlenmesi aşamasında kolay ulaşılabilirlik ilkesine uyulmuştur. Bu kapsamda araştırmamızın örneklem grubunu Kartal ilçesindeki 5 farklı ortaokuldaki 7. ve 8. sınıflarda eğitim gören toplam 415 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma kapsamında uygun olmayan veriler elendikten sonra 380 veri ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Tanımlayıcı Bilgiler			
		<i>f</i>	%
Yaş	12	171	45,0
	13	155	40,8
	14	54	14,2
Cinsiyet	Kadın	170	44,7
	Erkek	210	55,3
Sınıf	7. sınıf	229	60,3
	8. sınıf	151	39,7

Tablo 1'deki verilere göre araştırmaya 170 kadın, 210 erkek öğrenci katılım göstermiştir. Katılımcıların %60,3'ü 7. sınıf, %39,7'si 8. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların yaklaşık %89'u 12 ve 13 yaşlarındadır.

Kartal İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusu sonucunda, 2022-2023 eğitim ve öğretim döneminde Kartal ilçesinde eğitim gören toplam 7. sınıf öğrenci sayısı 17245; 8. sınıf öğrenci sayısı 16312 olduğu bilgisi alınmıştır. Toplamda 33557 öğrenciden oluşan araştırma evreni için %5 güven aralığı ve %95 güven düzeyiyle en az 376 katılımcıya gerek duyulduğu (Cohen vd., 2021) varsayıldığında, 380 kişiden oluşan örneklemin araştırma evrenini temsil etmeye yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanması için Dijital Vatandaşlık Ölçeği (DVÖ) ve Sosyal ve Duygusal Öğrenme Ölçeği (SDÖÖ) kullanılmıştır.

Dijital Vatandaşlık Ölçeği (DVÖ): Bu araştırmada kullanılan Dijital Vatandaşlık Ölçeği Kuş vd. (2017) tarafından geliştirilmiştir. Söz konusu ölçek 49 maddeden oluşmakta ve maddeler 5’li likert (kesinlikle katılıyorum-5, katılıyorum-4, kararsızım-3, katılmıyorum-2, kesinlikle katılmıyorum-1) şeklinde derecelendirilmiştir. Buna göre ölçek dijital iletişim, dijital hak ve sorumluluk, dijital eleştirel düşünme, dijital katılım, dijital güvenlik, dijital beceriler, dijital etik ve dijital ticaret olmak üzere sekiz alt boyuttan oluşmaktadır. Veri toplama aracının tüm maddelerin madde toplam korelasyonları .40’dan yukarıda pozitif yönde ve yeterli düzeyde yüklere sahiptir. DVÖ’nün iç tutarlık testine göre (Cronbach alfa: .72- .85) Cronbach alfa .93 düzeyinde iken McDonald omega .96 düzeyindedir. Test tekrar sonuçları ise ($p \leq .05$ / .78- .82) .84 düzeyinde istatistiksel anlamda önemli düzeyde gerçekleşmiştir. Bu veriler DVÖ’nün ergenler üzerinde güçlü bir ölçme aracı olabildiğinin yanında ortaokul yaş grupları üzerinde de kullanılabilecek güçlü bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Sosyal ve Duygusal Öğrenme Ölçeği (SDÖÖ): Araştırmada kullanılan Sosyal ve Duygusal Öğrenme Ölçeği Totan (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 25 maddeden oluşmakta ve maddeler 5’li likert şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçek beş alt boyuttan oluşmakta fakat kısa formda sosyal ve duygusal öğrenmeyi ölçen beş madde de bulunmaktadır. Bu kapsamda söz konusu sosyal ve duygusal öğrenmeyi ölçen maddeler de ölçeğin alt boyutu olarak değerlendirilmiştir. Ölçeğin diğer temel beş boyutu; öz-farkındalık sosyal farkındalık öz-yönetim, ilişki kurma, becerileri, sorumlu bir şekilde karar verme ve sosyal-duygusal öğrenmedir. Veri toplama aracının tüm maddelerin madde toplam korelasyonları .30’dan yukarıda pozitif yönde ve yeterli düzeyde yüklere sahiptir. SDÖÖ’nün iç tutarlık testine göre (Cronbach alfa: .70- .83) Cronbach alfa .92 düzeyinde iken McDonald omega .94 düzeyindedir. Test tekrar sonuçları ise ($p \leq .05$ / .75- .78) .82 düzeyinde istatistiksel anlamda önemli düzeyde gerçekleşmiştir. Bu verilere göre SDÖÖ’nün de ergenler üzerinde güçlü bir ölçme aracı olabildiğinin yanında ortaokul yaş grupları üzerinde de kullanılabilecek güçlü ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Ölçme araçları belirlenen araştırmanın verileri 2022 yılı Kasım ayının başından Aralık ayı sonuna kadar toplanmıştır. Öğretmenler, öğrencileri etkilememek ve kendileri ile temas kurmamak adına uygulama ve veri toplama aracı hakkında bilgilendirilmiş ve uygulamalar kendileri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi

Araştırmanın veri analizinde SPSS 26 programı kullanılmıştır. Araştırmada veri analizine öncelikle verilerin normal dağılımlarını tespit etmek adına basıklık ve çarpıklık değerleri elde edilerek başlanmıştır. Tablo 2’deki verilere bakıldığında değerlerin +1,5 ile -1,5 arasında bulunması verilerin normal dağıldığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Tablo 2: Ölçeklere Ait Normallik Değerleri

Ölçekler	Boyutlar	N	Skewness	Kurtosis
DVÖ	İletişim	380	-.05	-.41
	Hak ve sorumluluk	380	.25	.45
	Eleştirel düşünme	380	.25	.02
	Katılım	380	-.68	-.01
	Güvenlik	380	.57	-.08
	Dijital beceriler	380	-.05	-.40
	Etik	380	.27	-.54
	Ticaret	380	-.36	-.52
SDÖ	Öz-farkındalık	380	-.52	.38
	Sosyal farkındalık	380	-.72	.44
	Öz-yönetim	380	-.60	-.05
	İlişki kurma becerileri	380	-.69	.20
	Sorumlu bir şekilde karar verme	380	-.68	.49
	Sosyal-duygusal öğrenme	380	-.88	1.26

Alınan araştırma izni kapsamında İstanbul ili Kartal ilçesindeki ortaokullarda 7. ve 8. sınıflardaki öğrencilerden elde edilen verilerden tutarlı ve tam doldurulmayan ölçek verileri geçerli sayılmamıştır. Bununla birlikte kayıp verilerin giderilmesi adına istatistiksel yaklaşımlar kullanılmıştır (Kalaycı, 2010). Nitekim kayıp verilere yeni gözlem değeri atamada serinin ortalama değeri verilecektir.

Verilerin normallik dağılımlarının normal dağılım aralığında olduğu saptandıktan sonra t-testi veya ANOVA testi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Bununla birlikte frekans, ortalama, standart sapma gibi temel istatistik veriler elde edilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan bazı değişkenlerin, öğrencilerin dijital

hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerilerini anlamlı bir biçimde yordayıp yordayamadığını anlamak için ise çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Bu teste geçmeden önce çoklu regresyon analizi ile ilgili çeşitli varsayımlar test edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2015; Pallant, 2007). İlk olarak, araştırmanın katılımcı sayısının regresyon analizi için yeterli olup olmadığına bakılmıştır. Regresyon analizini yapabilmek için her değişken için 10-15 aralığında veri sayısının olması gerekmektedir (Kline, 2011).

Araştırmada beş değişken bulunmaktadır. Buna göre $5 \times 15 = 75$ katılımcı araştırmanın gerçekleştirilmesi adına yeterli olacaktır. Bu bağlamda araştırmanın veri seti de 380 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu duruma göre de katılımcı sayısı yeterliliği sağlanmıştır. Değişkenlerde herhangi bir uç değer bulunup bulunmadığı ile ilgili çoklu normallik varsayımı kapsamında uç değerler de incelenmiştir. İki yordayıcı değişkenin bulunduğu bir veri setinde uç değer olmadığının göstergelerinden biri, Mahalanobis uzaklığının en fazla 13.82 olmasıdır. Buna göre SDÖÖ'nin Mahalanobis uzaklık değeri en fazla 13,57'dir. Dolayısıyla da araştırmadaki veriler, uç değerlerden arınık olmayla ilgili varsayımı karşılamaktadır (Cook ve Weisberg, 1982). Bir diğer varsayım çoklu doğrusallık probleminin bulunmamasıdır. Buna yönelik olarak VIF değerleri incelenmiş ve elde edilen VIF değerlerinin 5'ten küçük olmasının gerekli olduğu belirtilmiştir (Craney ve Surles, 2002). Nitekim bu araştırmada da VIF değerlerinin 5'ten küçük olduğu saptanmıştır (VIF: 1,00-1,41). Bununla birlikte değişkenler arasındaki ilişki doğrusallık varsayımı testi olarak Pearson Korelasyon Momentler Çarpımı yöntemiyle analiz edilmiş ve değişkenler arasında çoklu doğrusallık probleminin olmadığı tespit edilmiştir ($r < .96$) (Kline, 2011).

Bulgular

Bu bölümde, ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk ve sosyal ve duygusal öğrenme ölçeklerine vermiş oldukları cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevaplar titizlikle incelenmiş olup araştırmanın temel konusu olan dijital hak ve sorumluluk ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve yaş değişkenleri bakımından yordanma durumları, dijital hak ve sorumluluk ve sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasındaki farklılık ve yordanma durumları incelenmiş ve tablolar halinde düzenlenmiştir.

Dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin demografik değişkenlerle ilişkisi

Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ve sosyal ve duygusal öğrenme becerisi ile cinsiyet, sınıf ve yaş değişkenine göre ilişkisi hakkındaki bulgular aşağıda düzenlenmiştir.

Tablo 3: Dijital Hak ve Sorumluluk Bilinci ile Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerinin Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Arasındaki İlişki

			N	$\bar{X}$	SS	t	p
Cinsiyet	DHS	Kadın	170	3.60	.91	9.5	.00*
		Erkek	210	3.79	.71		
	SDÖ	Kadın	170	3.61	.87	4.1	.04*
		Erkek	210	3.72	.78		
Sınıf	DHS	7. Sınıf	229	3.70	.81	.31	.71
		8. Sınıf	151	3.71	.81		
	SDÖ	7. Sınıf	229	3.64	.84	.13	.57
		8. Sınıf	151	3.72	.80		

Buna göre Tablo 3'te yer alan verilere bakıldığında öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır ($p = .00$, $p < .01$). Yine benzer bir şekilde öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p = .04$, $p < .01$). Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre dijital hak ve sorumluluk düzeyi ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (DHS $\bar{X} = 3.79$ -3.60). Yine benzer şekilde erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyi ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (SFB $\bar{X} = 3.72$ -3.61).

7. ve 8. sınıf öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri ile sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır ($p = .71$, $p < .01$). Aynı şekilde 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile sınıf değişkenleri arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır ($p = .57$, $p < .01$). 7. sınıf öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci puanı (DHS $\bar{X} = 3.70$) sosyal ve duygusal öğrenme beceri puanından (SFB $\bar{X} = 3.64$) daha yüksek çıkmıştır. Buna karşın 8. sınıf öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci puanı (DHS $\bar{X} = 3.71$) sosyal ve duygusal öğrenme beceri puanından (SFB $\bar{X} = 3.72$) daha düşük ortalamaya sahip olmuştur.

Tablo 4: Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları

		N	$\bar{X}$	SS	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	
Yaş	DHS	12	171	,79	,73	Gruplar arası	,290	2	2,6	40	.01*
		13	155	,69	,82	Gruplar içi	243,8	377	,6		
		14	54	,43	,94	Toplam	249,1	379			
	SDÖ	12	171	,72	,77	Gruplar arası	8,6	2	4,3	64	.00*
		13	155	,75	,82	Gruplar içi	250,1	377	,6		
		14	54	,31	,90	Toplam	258,7	379			

Tablo 4'e göre yaş değişkeni ile dijital hak ve sorumluluk bilinci arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p = .01$, $p < .01$). Yapılan Scheffe testine göre 12 ile 14 yaş arasında dijital hak ve sorumluluk düzeyleri açısından anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Yaş değişkeni ile sosyal ve duygusal öğrenme bilinci arasında da anlamlı bir olduğu saptanmıştır ($p = .00$, $p < .01$). Scheffe testine göre 12/14 ve 13/14 yaş arasında sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri açısından anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 12 yaş grubunun dijital hak ve sorumluluk bilinci puan ortalamalarının ($\bar{X} = 3.79$) ve 13 yaş grubunun sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri puan ortalamalarının ($\bar{X} = 3.75$) diğer yaş gruplarından daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasındaki anlamlılık ve yordama durumları

Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal becerileri arasındaki anlamlılık ve birbirini yordama durumları ile ilgili olarak aşağıda tablolar halinde bulgular oluşturulmuştur.

Tablo 5: Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler	1	2	3	4	5
Yaş	1				
Sınıf	.71**	1			
Cinsiyet	-.01**	.10*	1		
Dijital hak ve sorumluk	-.12*	.04	.06	1	
Sosyal ve duygusal öğrenme	-.13**	.05	.11*	.48**	1

Tablo 5'te yer alan korelasyon verilerine bakıldığında ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (** $p < .01$).

Öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk düzeylerinin sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin ne şekilde yordadığına dair model özeti Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²
DHS	.48	.23	.22

Tablo 6’da yer alan bulgulara bakıldığında dijital hak ve sorumluluk düzeyinin sosyal ve duygusal öğrenme becerisini %23 civarında yordayabildiği tespit edilmiştir. Buna göre bu bulguların istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığına dair ANOVA testi sonuçları Tablo 7’de düzenlenmiştir.

Tablo 7: SDÖ ve İKB ANOVA Testi Sonuçları

Model		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
DHS SDÖ	Regression	57.5	1	57.5	113.5	.00
	Residual	191.5	378	.50		
	Total	249.1	379			
Model		Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
DHS SDÖ	Regression	59.7	1	59.7	113.5	.00
	Residual	198.9	378	.52		
	Total	258.7	379			

Tablo 7’deki bulgulara bakıldığında öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyleri sosyal ve duygusal öğrenme becerilerini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordayabilmektedir. Özetle dijital hak sorumluluk düzeyi sosyal ve duygusal öğrenme becerisi üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tablo 8: Sosyal ve Duygusal Öğrenme ve Yordayıcı Değişkenlerin Katkıları

	Standartlaşmamış katsayılar		Standartlaşmış katsayılar		t	p
	B	St. Hata	β			
DHS	1.9	.16			1.8	.00
SFB	.47	.04	.48		0.6	.00

Tablo 8’deki regresyon analizine göre dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi arasında korelasyon katsayısı (β : .48) orta düzeyde gerçekleşmiştir. Buna göre dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi arasında pozitif doğrusal ilişki bulunmakta olup dijital hak ve sorumluluk bilincinin artması sosyal ve duygusal öğrenme becerisini de arttırmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre yaş değişkeninin ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyleri ile anlamlı ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmadaki bu sonuca benzer olarak küçük yaşlardaki bireylerin yaşlarının ilerlemesiyle dijital hak ve sorumluluk bilincinin azaldığını ifade eden araştırmalar mevcuttur (Pangrazio ve Sefton-Green, 2021; Vatandaş, 2021; Yıldırım, 2020). Yıldırım (2020) da bu durumun çocuklarda kontrolsüz internet kullanımının artması ve ebeveyn denetiminin olmadığı durumlarda gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Buna karşın bazı araştırmalarda yaş değişkeninin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile ilişkisi saptanamamıştır (Akduman ve Karahan, 2022; Öztürk, 2019; Smith vd., 2000). Akduman ve Karahan (2022) dijital vatandaşlık ölçeğinde ele aldığı dijital hak ve sorumluluk boyutunun öğrencilerin yaş ve doğum tarihine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini belirtmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre yaş değişkeninin ortaokul öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile anlamlı ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu sonuca benzer bir şekilde küçük yaşlardaki bireylerin yaşlarının ilerlemesiyle sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin azaldığını ifade eden araştırmalar bulunmaktadır (Özcan, 2021; Wasonga vd., 2007). Wasonga vd. (2003) ortaokul öğrencilerinin çevresel sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin zamana bağlı farklılıklar gösterdiğini vurgulayarak yaşın ilerlemesi itibarıyla teknolojinin getirmiş olduğu dikkat dağınıklığı ve özensizlik hali gibi nedenlere bağlı olarak öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme düzeylerinin düşme eğilimi gösterdiğini açıklamıştır. Bu konuda Lovett ve Sheffield (2007) de öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme becerisinden yoksun olması durumunda yetişkinlik döneminde saldırgan davranışlar sergilemeye eğimli olduklarını belirtmiştir. Söz konusu araştırma sonuçlarından da gerek sosyal ve duygusal öğrenme gerekse de sosyal farkındalık ile ilgili becerilerin temel eğitim döneminden başlamak üzere çocuklara verilmeye başlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre cinsiyet değişkeninin ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk bilinci düzeyleri ile anlamlı ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmanın bu sonucu ile tutarlı olarak erkeklerin kadınlara oranla dijital hak ve sorumluluk bilinci bakımından daha üstün olduklarını gösteren araştırmalar yer almaktadır (Kabataş, 2019; Yıldırım, 2020). Buna karşın kadınların erkeklere oranla dijital hak ve sorumluluk bilinci bakımından daha üstün olduklarını gösteren araştırmalar yer almaktadır (Öztürk,

2019; Ünal, 2019). Ersoy (2012) araştırmasında Türk toplumunda kızların erkeklere nazaran hak ve sorumluluk açısından daha üst düzeyde olmalarını kızların annelerinden gördükleri ahlaki eğitim ve toplumsal değer yargılarını daha hızlı ve kalıcı bir şekilde almalarına bağlamaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet değişkeninin ortaokul öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile anlamlı ilişkili olduğu saptanmıştır. Yılmaz (2014) araştırmasında erkeklerin kadınlara oranla sosyal ve duygusal öğrenme becerileri bakımından daha üstün olduklarını belirtmiş olup buna göre araştırmanın sonucu ile tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşın kadınların erkeklere oranla sosyal ve duygusal öğrenme becerileri bakımından daha üstün olduklarını gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Akçaalan, 2016; Durualp, 2014). Aksoy (2020) ise araştırmasında kız ve erkek öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sosyal ve duygusal öğrenme becerisi açısından aralarında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri ile sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Araştırmanın bu sonucu ile tutarlı olarak öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk bilinci ile öğrenim gördüğü sınıfa göre anlamlı farklılık göstermediğini belirten araştırmalar bulunmaktadır (Akduman ve Karahan, 2022; Yıldırım, 2020). Bununla birlikte Öztürk, (2019) ve Ünal (2019) araştırmasında öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri ile okul türü (devlet/özel ve imam hatip/genel) değişkenleri arasında da anlamlı fark oluşmadığını açıklamıştır. Bu değerlendirmelere göre öğrencilerin dijital hak ve sorumluluk düzeyleri üzerinde öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile okul türleri arasında anlamlı bir farkın oluşmadığı anlaşılmış olup Griffin vd. (2011) belirttiği gibi öğrencilerin hak ve sorumluluk düzeylerinin okudukları sınıf düzeyi ve okul türlerine göre değil aileden alınan temel değerler eğitiminin etkisi ile şekilleneceği anlaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri ile sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Araştırmanın bu sonucu ile tutarlı olarak öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri ile sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirten araştırmalar mevcuttur (Akçaalan, 2016; Kabakçı ve Korkut, 2008). Buna karşın öğrencilerin sınıf düzeyleri ile sosyal ve duygusal öğrenme düzeyleri arasında anlamlı fark olduğu sonucunu ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Aksoy, 2020; Durualp, 2014; Roseberry, 1997). Buna göre ortaokul düzeyinde sınıf düzeyi arttıkça sosyal farkındalık düzeyinin azalması ve buna bağlı farklılaşma-

nın ortaya çıkması öğrencilerin stresle başa çıkma becerilerinin gelişmeye başlaması, yoğun duygusallık içerisine girmeye başlaması ve toplumsal değerlerle tanışmaya başlaması gibi nedenlerden kaynaklı geliştiğini söylemek mümkündür.

Araştırma bulgularına göre dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi arasında anlamlı ve pozitif doğrusal ilişki bulunmakta olup öğrencilerde dijital hak ve sorumluluk bilincinin artması sosyal ve duygusal öğrenme becerisini de arttırmaktadır. Günümüzde farkındalık/duyarlılık konusunun yalnızca kişilerin fiziksel ortamlarda birbirlerine karşı gösterdikleri fikir ve davranışlardan ibaret olmadığını ifade eden Dwivedi vd., (2021) dijital ortamlarda bireylerin (kullanıcı) hak ve sorumluluklar konusunda etik, ahlaki ve insani değerleri gözetmeleri gerektiğini belirterek dijital alanda da gerekli farkındalık ve duyarlılığa sahip olmalarının önemli olduğunu açıklamıştır. Bununla ilgili dijital hak ve sorumluluk bilinci ve farkındalık/duyarlılık ilişkisine dayalı araştırmalar (Dwivedi vd., 2021; Iacovino, 2010; Orbık ve Zozul'akova, 2019; Yıldırım, 2020) incelendiğinde de dijital hak ve sorumluluk konusunda hassasiyet gösterenlerin farkındalık/duyarlılık düzeyi açısından da benzer durumda olduğu ve yapay zekâ ile ilgili hassasiyetlerin arttığı günümüzde dijital hak ve sorumluluk bilinci ile farkındalık/duyarlılık becerilerinin oldukça önemli bir konu başlığı olmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Öneriler

Dijital hak ve sorumluluk bilincinin artması ile birlikte sosyal ve duygusal öğrenme becerisinin de arttığı sonucu göz önünde bulundurulduğunda öğrencilere dijital dünya ile ilgili hak ve sorumluluklarının yanı sıra sosyal ve duygusal öğrenme becerisinin de önemini anlatan eğitimler vermek, öğrencilerin bu konuda merak ve ilgisini arttırması noktasında yararlı olacaktır. Ayrıca okullarda herhangi bir dijital davranış ihlali olduğunda, öğrencilerin olayın ne kadar ciddi olduğu konusunda bilgilendirilmesi ve alınacak tedbirlerin açıklanması, bu konuda daha fazla farkındalık yaratılmasına yardımcı olabilir. Araştırmacıların gelecekte dijital hak ve sorumluluk bilinci ile sosyal ve duygusal öğrenme becerisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara eğilim göstermesi genç neslin dijital dünya ile ilgili bilinç düzeyinin ne düzeyde olduğunun anlaşılması adına katkı sunacaktır.

Extended Abstract

The Relationship between the Digital Rights and Responsibility Awareness and Social and Emotional Learning Skills of Secondary School Students

The Internet is an important tool that has had a critical impact on human history and human life. The internet has become an indispensable component of people's social life, development, psychology, and education. So much so that the internet, in addition to being a medium where everyone can express themselves, constitutes the balance point within the framework of the rights and responsibilities of the online environment, where this freedom of expression can be limited to the extent that it does not violate the personal rights of others. Therefore, knowing and determining digital rights and responsibilities has emerged as a necessity in today's digital world. Ribble (2015) defines digital rights and responsibilities as freedoms extending to the digital world and states that everyone should have the right to express themselves freely in the digital environment and this situation cannot be prevented. Despite this view, Maréchal (2015) also stated that violations of rights are possible when the use of digital technologies is not regulated and restricted by certain legal lines regarding digital rights and responsibilities. Orbık and Zozul'a-kova (2019), who are at the common point of these two evaluations, also argued that people should act in a legal framework by respecting everyone's rights with the awareness of rights and responsibilities in the digital environment.

Knowing the digital rights and responsibility awareness and social and emotional learning skills of secondary school students, who constitute an important part of basic education, is important for due diligence in terms of both academic success and adaptation to social life. In this study, it was tried to examine whether the digital rights and responsibility awareness and social and emotional learning skills of secondary school students predict each other. It is expected that the results obtained from the research will contribute to the knowledge of the seriousness of the risks that student will face in case of digital behavior violation in schools, and to know the measures to be taken for this. This will also contribute to increasing their social and emotional learning skills. According to this, when considered from a theoretical point of view, there are no studies that deal with secondary school students' digital rights and responsibility awareness, and social and emotional learning skills together, and this research is an attempt to fill the gap in the literature. In this context, the following research questions were developed and answers were sought;

- 1- Is there any significance between the grade, age and variables of secondary school students' awareness of digital rights and responsibilities and their social and emotional learning skills?
- 2- Is there any significance between the level of digital rights and responsibility awareness and social and emotional learning skills of secondary school students?
- 3- Do secondary school students' awareness of digital rights and responsibilities, and social and emotional learning skills predict each other?

Method

This research was carried out with the screening model. The level of digital rights and responsibility awareness and social and emotional skills of secondary school students was examined with the general screening model. Whether secondary schools students' awareness of digital rights and responsibilities and social and emotional skills differ significantly in terms of class, age and gender variables was examined with the causal comparison model. The descriptive relational/correlational model was used to determine whether these variables were significantly predicted by grade, age and gender. The general screening model was preferred because it could provide information about digital rights and responsibility awareness and social and emotional learning skills of the students in the research group. The causal comparison model was used to determine the possible reasons for the different groups' awareness of digital rights and responsibilities and the social and emotional learning skills. Finally, the descriptive relational/correlational model was used to determine the variables that may have a direct impact on digital rights and responsibility awareness, and social and emotional learning skills (Büyükoztürk et al., 2015; Spanos et al., 2012).

Working Group

The population of the research includes secondary school 7th and 8th-grade scopes. The sample group of the research, on the other hand, consists of 7th and 8th grade students studying in Kartal district of Istanbul, since the researcher resides in Kartal district. In the process of determining the school, the principle of easy accessibility was followed. The sample group of our research consisted of a total of 415 students studying in 7th and 8th grades in 5 different secondary schools in Kartal district. After eliminating the inappropriate data within the scope of the research, 380 of them were included in the analysis.

Data Collection Tool

In order to eliminate the data in the research, the Digital Citizenship Scale (DCS) and the Social and Emotional Learning Scale (SELS) were used.

Digital Citizenship Scale (DCS): The Digital Citizenship Scale used in this research was developed by Kuş et al. (2017). The scale in question consists of 49 items. It shows that, in addition to being a powerful measurement tool for adolescents, the DCS is also a powerful tool that can be used on secondary school age groups.

Social and Emotional Learning Scale (SELS): The Social and Emotional Learning Scale used in the research was developed by Totan (2018). The scale consists of 25 items and the items are rated on a 5-point Likert basis. The research data, whose measurement tools were determined, were collected from the beginning of November 2022 until the end of December.

Data Analysis

Within the scope of the research permission obtained, inconsistent and incomplete scale data among the data obtained from 7th and 8th grade students in secondary schools in Kartal district of Istanbul were not considered valid. In addition, statistical approaches will be used to eliminate missing data (Kalaycı, 2010). The mean value of the series will be given in assigning a new observation value to the missing data. SPSS 26 program was used in the data analysis of the research. In the research, data analysis was started by obtaining the kurtosis and skewness values to determine the normal distribution of the data. Finding these values between +1.5/-1.5 indicates that the data are normally distributed (Tabachnick & Fidell, 2013).

Results and Conclusion

According to the findings obtained from the research, it was determined that the age variable was significantly related to the digital rights and responsibility awareness levels of secondary school students. Similar to this result, there are studies stating that the awareness of digital rights and responsibilities of young individuals decreases with the advancement of their age (Pangrazio and Sef-ton-Green, 2021; Vatandaş, 2021; Yıldırım, 2020). Yıldırım (2020) also stated that this may happen in cases where children's uncontrolled internet use increases and there is no parental control. On the other hand, in some studies, the

relationship between the age variable and the awareness of digital rights and responsibility was not found (Akduman & Karahan, 2022; Öztürk, 2019; Smith et al., 2000). Akduman and Karahan (2022) stated that the dimension of digital rights and responsibilities in the digital citizenship scale did not show a significant difference according to the age and date of birth of the students.

According to the results of the research, it was determined that the age variable was significantly related to the social and emotional learning levels of secondary school students. Similar to this result, there are studies stating that social and emotional learning decreases as the age of young individuals advances (Özcan, 2021; Wasonga et al., 2007). Wasonga et al. (2003) emphasized that secondary school students' environmental social and emotional learning differs over time and explained that students' social and emotional learning levels tend to decrease due to reasons such as distraction and carelessness brought about by technology as they get older. In this regard, Lovett and Sheffield (2007) also stated that if students lack social and emotional learning skills, they tend to exhibit aggressive behaviors in adulthood. From the results of the aforementioned research, it is understood that skills related to both social and emotional learning and social and emotional learning should be given to children starting from the basic education period.

According to the results obtained from the research findings, it was determined that the gender variable was significantly related to the digital rights and responsibility awareness levels of secondary school students. Consistent with this result of the research, there are studies showing that men are superior to women in terms of digital rights and responsibilities (Kabataş, 2019; Yıldırım, 2020). On the other hand, there are studies showing the vice versa (Öztürk, 2019; Ünal, 2019). In his research, Ersoy (2012) attributes the fact that girls in Turkish society are at a higher level in terms of rights and responsibilities than boys to the fact that girls receive moral education and social value judgments from their mothers in a faster and more permanent way.

According to the results of the research, it was determined that the gender variable was significantly related to the social and emotional learning skill levels of secondary school students. Yılmaz (2014) stated in his research that men are superior to women in terms of social and emotional learning skills, and it is understood that this is consistent with the result of the research. However, there are studies showing the vice versa. (Akçaalan, 2016; Durualp, 2014). Aksoy (2020), on the other hand, states that there is no significant difference between female and male students in terms of social and emotional learning according to the gender variable.

Considering the result that the social and emotional learning skills increase with the increase in the awareness of digital rights and responsibilities, it would be beneficial to provide students with training that explains the importance of social and emotional learning skills as well as their rights and responsibilities regarding the digital world, to increase students' curiosity and interest in this subject. In addition, when there is any digital behavior violation in schools, informing students about how serious the incident is and explaining the measures to be taken can help raise more awareness on this issue. In the future, researchers' tendency towards studies examining the relationship between awareness of digital rights and responsibility and social and emotional learning skills will contribute to understanding the level of awareness of the younger generation about the digital world.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Hakan ÖNGÖREN, Ali YILMAZ

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

- Abdelhadi, D., & Aroui, Y. (2022). The degree to which secondary school students in Jordan possess digital citizenship skills, *Jerash for Research and Studies Journal*, 23(2), 3293- 3239.
- Akcaalan, M. (2016). *Yaşam boyu öğrenme ile sosyal duygusal öğrenme arasındaki ilişkilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Akduman, G., & Karahan, G. (2022). Dijital çağın öğrencileri dijital vatandaşlar mı? *FSM Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(1), 92-111.
- Aksoy, Ö. N. (2020). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human and Social Sciences*, 3(1), 576-590.
- Aldemir, C., & Avşar, M. N. (2020). Pandemi döneminde dijital vatandaşlık uygulamaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 148-169.
- Arcagök, S. (2020). Öğretmenlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 534-556. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.693832>.
- Astington, J. W., & Jenkins, J. M. (1995). Theory of mind development and social understanding. *Cognition & Emotion*, 9(2-3), 151-165. <https://doi.org/10.1080/02699939508409006>.
- Bilişim Teknolojileri Kurumu (17-19 Ocak 2014) İnternetin bilinçli kullanımı ve teknoloji bağımlılığı çalıştay raporunu. Birinci Basım. <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/MUUMu.pdf> adresinden alınmıştır.
- Brown, K. W., & Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822-848. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.822>.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2021). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. (E. Dinç ve K. Kiroğlu, çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Cook, R. D., & Weisberg, S. (1982). *Residuals and influence in regression*. New York: Chapman and Hall.
- Craney, T. A., & Surles, J. G. (2002). Model-dependent variance inflation factor cutoff values model-dependent variance inflation factor cutoff values. *Quality Engineering*, 14, 391-403. <https://doi.org/10.1081/QEN-120001878>.
- Durualp, E. (2014). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet ve sınıfa göre incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 26, 13-25.

- Dwivedi, Y. K., Ismagilova, E., Hughes, D. L., Carlson, J., Filieri, R., Jacobson, J., ... & Wang, Y. (2021). Setting the future of digital and social media marketing research: Perspectives and research propositions. *International Journal of Information Management*, 59, 1-37. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102168>.
- Elmalı, F., Tekin, A., & Polat, E. (2020). A study on digital citizenship: Preschool teacher candidates vs. computer education and instructional technology teacher candidates. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 21(4), 251-269. <https://doi.org/10.17718/tojde.803423>.
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı, çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2111-2124.
- Goggin, G., Vromen, A., Weatherall, K., Martin, F., Webb, A., Sunman, L., & Bailo, F. (2017). *Digital rights in Australia*. The University of Sidney.
- Görmez, E. (2016). Öğretmen adaylarının “dijital vatandaşlık ve alt boyutları” hakkındaki görüşleri (bir durum çalışması). *Electronic Turkish Studies*, 11(21), 125-144.
- Griffin, P., Care, E., & McGaw, B. (2011). *The Changing Role Of Education And Schools. In Assessment And Teaching Of 21st Century Skills* (pp. 1-15). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Hawamdeh, M., Altınay, Z., Altınay, F., Arnavut, A., Ozansoy, K., & Adamu, I. (2022). Comparative analysis of students and faculty level of awareness and knowledge of digital citizenship practices in a distance learning environment: case study. *Education and Information Technologies*, 27(5), 6037-6068. <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10868-7>.
- Iacovino, L. (2010). Rethinking archival, ethical and legal frameworks for records of Indigenous Australian communities: a participant relationship model of rights and responsibilities. *Archival Science*, 10, 353-372.
- Kabakçı, Ö. F., & Korkut, F. (2010). 6-8. Sınıftaki öğrencilerin sosyal-duygusal öğrenme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 33(148), 77-86.
- Kabataş, S. (2019). *Öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık algılarının yaşam boyu öğrenme tutumları ve e-öğrenmeye hazır bulunuşluğu açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bartın Üniversitesi.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamaları çok değişkenli istatistik teknikleri* (5. baskı). Ankara: Asil.
- Karaduman, H., & Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları-the effects of activities for digital citizenship on students' attitudes toward digital. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78.

- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford.
- Kuş, Z., Güneş, E., Başarmak, U., & Yakar, H. (2017). Gençlere yönelik dijital vatandaşlık ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 5(10), 298-316. <https://doi.org/10.18009/jcer.335806>.
- Lovett, B. J., & Sheffield, R. A. (2007). Affective empathy deficits in aggressive children and adolescents: A critical review. *Clinical Psychology Review*, 27(1), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.03.003>.
- Maréchal, N. (2015). Ranking digital rights: human rights, the internet and the fifth estate. *International Journal of Communication*, 9(10), 3440–3449.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018a). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden alınmıştır.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). Teknoloji ve Tasarım Dersi Öğretim Programı. <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018124112937511-TEKNOLOJ%C4%B0%20TASARIM%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%207-8.pdf> adresinden alınmıştır.
- Orbik, Z., & Zozul'akova, V. (2019). Corporate social and digital responsibility. *Management Systems in Production Engineering*, 27(2), 79-83. <https://doi.org/10.1515/mspe-2019-0013>.
- Özcan, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sosyal sorumluluk düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 291-302.
- Öztürk, C. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Sakarya Üniversitesi.
- Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for windows*. Berkshire: Open University.
- Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital rights, digital citizenship and digital literacy: What's the difference? *NAER: Journal of New Approaches in Educational Research*, 10(1), 15-27. <https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616>.
- Pua'at, A. A., & Yunus, N. M. (2023). A study on awareness, exposure and attitude towards digital citizenship among university students in Malaysia. *Information Management and Business Review*, 15(1(I)SI), 190-203. [https://doi.org/10.22610/imbr.v15i1\(I\)SI.3397](https://doi.org/10.22610/imbr.v15i1(I)SI.3397).
- Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know*. International Society for technology in Education.
- Roseberry, L. (1997). *An applied experimental evaluation of conflict resolution curriculum and social skills development* [Unpublished Doctotal Dissertation], Loyola University.

- Smith, D. W., Letourneau, E. J., Saunders, B. E., Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., & Best, C. L. (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child abuse & neglect*, 24(2), 273-287.
- Spanos, D. E., Stavrou, P., & Mitrou, N. (2012). Bringing relational databases into the semantic web: A survey. *Semantic Web*, 3(2), 169-209. <https://doi.org/10.3233/SW-2011-0055>.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Totan, T. (2011). *Problem çözme becerileri eğitim programının ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri üzerine etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Totan, T. (2018). Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Öğrenme Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48(48). <https://doi.org/10.15285/maruaeabd.393209>.
- Ünal, F. (2019). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin hak, sorumluluk ve katılımcılık bağlamında vatandaşlık bilincine ilişkin görüşlerinin hammond modeliyle değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Bartın Üniversitesi.
- Van Dam, N. T., Earleywine, M., & Borders, A. (2010). Measuring mindfulness? An item response theory analysis of the mindful attention awareness scale. *Personality and Individual Differences*, 49, 805–810. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.07.020>.
- Vatandaş, S. (2021). Şiddet ve dijital oyunlar (şiddetin dijital oyunlar üzerinden deneyimlenmesi). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 399-424. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.820571>.
- Wasonga, T., Christman, D. E., & Kilmer, L. (2003). Ethnicity, gender and age: Predicting resilience and academic achievement among urban high school students. *American secondary education*, 62-74.
- Wood, C. L., Kelley, K. R., Test, D. W., & Fowler, C. H. (2010). Comparing audio-supported text and explicit instruction on students' knowledge of accommodations, rights, and responsibilities. *Career Development for Exceptional Individuals*, 33(2), 115-124. <https://doi.org/10.1177/0885728810361618>.
- Yıldırım, S. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluklarına yönelik farkındalık durumlarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yılmaz, F. (2014). *Ortaokul 6.7. 8. sınıf öğrencilerinin algılanan ebeveyn tutumları ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Arel Üniversitesi.
- Zins, J. E., Bloosworth, M. R., Weissberg, R. P., & Walberg, H. J. (2007). The scientific base linking social and emotional learning to school success. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 17(2), 191-210. <https://doi.org/10.1080/10474410701413145>.